

Ványik Paszkál Adrián

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

A fiatalkorúak helyzete hat ország büntetőjogában

I. Bevezetés

A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás már több évszázada jelentős kérdése a büntetőjognak, de az utóbbi évtizedek változásai talán még nagyobb jelentőséget adnak ennek a kérdésnek. A tömegkommunikáció meghatározó szerepe, a társadalmi kirekesztettség, az instabilitás és biztonságérzet-deficit irányába ható gazdasági folyamatok, a „társadalmi olló” egyre szélesebbre nyílása, a korábban elfogadott morális értékek felbomlása, illetve az érdekalapú prioritások számtalan, eddig nem tapasztalt kihívás elé állítják nem csak a büntetőjogi és kriminológiai, de valamennyi társadalomtudományi diszciplínát.¹ A globalizáció és posztmodernitás világában a felnőtté válás folyamata is jelentősen megváltozott, ami a gyermekek szellemi, erkölcsi és testi fejlettsége vonatkozásában is érezteti hatását. A család szerkezete átalakult, a gyermekek olyan jelenségekkel találkoznak, melyektől korábban meg lehetett óvni őket, a fiatalok társas kapcsolatai gyökeresen megváltoztak, a gyermek- és felnőttkor közötti határ elmosódott,² a testi-nemi fejlődés felgyorsult, a családalapítás és a szülőktől való elszakadás pedig – a társadalmi éréssel együtt – kitolódott.³

A mai értelemben vett modern büntetőjog kialakulása előtt és utána is több elméleti és gyakorlati, több-kevesebb sikert hozó megoldást hoztak létre a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntető- és nem büntető jogi eszközök tekintetében. A tanulmányomban így a különböző országokban és a különböző időszakokban hatályos büntető anyagi jogi rendelkezéseket összehasonlítva kutatom az alkalmazott megoldásokat.

A kutatásban értékelt rendszerek között van (1) Magyarország jogtörténetileg jelentős korábbi büntetőjogi kódexe, az 1878. évi V. törvénycikk (továbbiakban: Csemegi-kódex) és a jelenleg hatályos, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.), mint a kutatás alapja; (2) az Európai Unió, mint a világban kivételes jogintézmény, amely a tagállamok számára jogegységesítő és jogharmonizációs tevékenységet folytat; (3) Bulgária, amely a megszokottól eltérően nem egy kódexben rendelkezik a fiatalkorúakról az ebből adódó sajátosságok miatt; (4) Lengyelország, mint földrajzilag és jogtörténetileg Magyarországhoz közel álló állam.

¹ *Irk Ferenc: Globalizáció, bűnözés, bűnözéskontroll.* In: Békés Imre Ünnepi Kötet (szerk.: Gellért Balázs). ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2000. 216-223. o.

² *Kósa Éva – Vajda Zsuzsanna: Neveléslelektan.* Osiris Kiadó, Budapest 2005. 66-68. o.

³ *Vajda Zsuzsanna: A gyermek pszichológiai fejlődése.* Saxum Kiadó, Budapest 2014. 241-269. o.

Ezen európai példák mellett szót ejtek a Közel-Kelet egyes eseteiről, például (5) Irán, mint egy konzervatív muzulmán ország és vele szemben (6) Törökország, mely egy jelentősen mérsékeltebb muzulmán állam, amely megpróbál a nyugati kultúrába és közösségbe beilleszkedni. Végül pedig a (7) távol-keleti Kína, mint az előzőektől is eltérő, a hangsúlyt a különböző társadalmi eszközökre helyező ország.

A kutatási szempontok és kérdések, amelyek mentén haladok: (1) az adott ország tartalmaz-e egyáltalán fiatakorúakra vonatkozó külön rendelkezéseket; (2) ha igen, akkor ebben az esetben mi alapján lehet egy személyt fiatakorúnak minősíteni; (3) és ha ezek a feltételek fennállnak, akkor milyen büntető anyagi jog által meghatározott sajátos szabályok, illetve enyhítések alkalmazhatóak velük szemben.

II. Hazai szabályozás

II.1. Csemegi-kódex

A kódex egyik elméleti alapjának Cesare Beccaria 1764-ben publikált „A bűnökről és a büntetésekről” című műve is tekinthető, amely a kor modern büntetőjogra való igényét és az új klasszikus iskola megalapítását is jelentette. A klasszikus iskola akkori reformjának a célja a dogmatikus, vagyis a tettek központú büntetőjogi gondolkodás, így a nemességtől, nemektől, nemzetségtől független büntetőjogi rendelkezések kialakítása volt. Ennek az eredménye, hogy a tettes személyben rejlő és környezetéből származó befolyásoló körülményeket a büntetőjogon kívül eső hatásokként kezelték. Ez a fajta gondolkodás pedig moderált formában az 1878-as kódexben is megjelenik.⁴

Kijelenthető, hogy a Csemegi-kódex még nem ismerte a különös elbánás alapjaként szolgáló fiatakorúak intézményét, de ennek ellenére egy, az intézménnyel megegyező megoldást alkalmazott. Említést érdemel, hogy egyes szerzők a fiatakorhoz hasonló rendelkezésként értékelik, hogy a tizenhatodik és huszadik életév közötti – amikor az életkor már nem zárhatja ki a beszámítást – elkövetővel szemben nem lehetett halálbüntetést kiszabni. A Kódex a tizenkét éves kort olyan abszolút kornak tekintette, amely alatt a bűnvád alá helyezés kizárt.⁵ Emellett pedig tizenkét és tizenhat közötti kort egy feltételhez kötött állapotnak rendelte, ami esetében megnyílik a büntethetőség lehetősége, amennyiben a bíróság megállapítja a tettes bűnösség felismeréséhez szükséges belátási képességét.⁶ Azonban ha az elkövető rendelkezett a megfelelő belátási képességgel, enyhébb büntetést kellett kiszabni rájuk.⁷

⁴ Kósbalmi Máté: A fiatakorúakra vonatkozó büntető anyagi jogi szabályozás története. Büntetőjogi Szemle 2019/2. sz. 42-43. o.

⁵ Csemegi-kódex 83. §

⁶ Csemegi-kódex 84. §

⁷ Csemegi-kódex 85. §

II.2. Hatályos szabályozás

A jelenleg hatályos Btk. alapjának tekinthető az 1878. évi törvénycikk, az 1950. évi II. törvény, az 1961. évi V. törvény, az 1978. évi IV. törvény, valamint a gyakorlat mellett a tudományok fejlődése és a hosszú idő alatt kialakult büntetőjogi iskolák eredményeit ötvöző Franz von Liszt nevéhez fűződő közvetítő iskola. A modern büntetőjog amellett, hogy a tett központúságtól eljutott a tett és tettes egyenlő értékeléséhez, a büntetőjog megtorló célja mellé emelte a rehabilitáció lehetőségét is. Ezt az elvet a Btk. úgy implementálja, hogy meghatároz egy fő célt, ami a fiatalkorú helyes irányú fejlődése és a társadalom hasznos tagjává válása. Erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. Büntetést akkor lehet csak alkalmazni, ha az intézkedések alkalmazása nem célszerű, illetve szabadságelvonással járó büntetést akkor lehet, ha más intézkedés vagy büntetés alkalmazása nem volna célravezető.⁸

A Btk. alapján fiatalkorú, aki tizenkettedik életévét betöltötte tizennyolcadikat viszont nem.⁹ A fiatalkor szabályozása a gyermekkor szabályozására épül, tehát fiatalkor kezdete főszabály szerint a gyermekkor felső határát követő nap, kivéve, a 16. §-ban meghatározott kiemelt jelentőségű bűncselekmények elkövetése esetén. A gyermekkorra vonatkozó rendelkezések által megállapított tizennégy éves abszolút életkor indoka, hogy a gyermekek meghatározó része ebben a korban fejezi be általános iskolai tanulmányait, és ér el olyan testi és szellemi fejlettségi szintet, amelyre tekintettel felelősségre vonható. Viszont a bevezetésben említett változások folytán indokoltá vált a büntetési korhatár részben történő módosítása, hogy ezáltal az ebben a korban lévő gyermekek között is elterjedt erőszakos érdekérvényesítés visszaszorítható legyen.¹⁰

A Btk. követi a magyar büntetőjogban közel fél évszázada kialakult hagyományt, miszerint a fiatalkorú elkövetőkre vonatkozó büntetőjogi szabályokat nem külön kódex, hanem az egységes büntető törvénykönyv egy külön fejezete tartalmazza.¹¹ A Btk. rendelkezéseit fiatalkorúakkal szemben olyan módon kell alkalmazni, hogy először a IX. Fejezet releváns rendelkezéseit kell szem előtt tartani, azok hiányában pedig az Általános Rész további rendelkezései az irányadók. A IX. Fejezet enyhítések tartalmaz tevékeny megbánás, büntetések, intézkedések, szabadságvesztés, elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, kiutasítás, közügyektől eltiltás, próbára bocsátás, jóvátételi munka, kitiltás, pártfogó felügyelet,¹² valamint halmazati büntetés,

⁸ Btk. 106. §

⁹ Btk. 105. §

¹⁰ A 2012. évi C. törvény indokolása a 16. §-hoz

¹¹ A 2012. évi C. törvény indokolása a 105-106. §-hoz

¹² Btk. 107-119. §

összbüntetés, egységes intézkedés, büntetés kiszabása egyezség esetén, előzetes fogvatartás, bűnügyi felügyelet beszámítása és mentesítés tekintetében.¹³

Emellett a Btk. rendelkezik a javítóintézeti nevelésről, amely csak fiatalokú elkövetők esetében alkalmazható intézkedés. Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalokú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges. Javítóintézeti nevelés nem rendelhető el azzal szemben, aki az ügydöntő határozat meghozatalakor huszadik életévét betöltötte.¹⁴ Ahogy a Btk. rögzíti, a javítóintézeti nevelés célja, hogy a fiatalokú helyes irányba fejlődjen és a társadalom hasznos tagjává váljen. Ez a cél kizárólag akkor érhető el, ha az elítelt az intézkedés tartama alatt szellemi és fizikai állapotát, általános és szakismereteit fenntartja, illetve fejleszti, ha önként és aktívan közreműködik élete alakításában, ha pozitív családi és társadalmi kötődéseit ápolja, illetve amennyiben fejlődik önállósága és kialakul a felelősségérzete saját sorsa irányítása iránt, azaz, ha személyisége pozitív irányú változáson megy keresztül.¹⁵

III. Európai szabályozás

III.1. Európai Unió szabályozása

Az Európai Unió meghatározó szerepet tölt be főként az uniós tagállamok, így Magyarország szempontjából, de emellett más harmadik felekkel fenntartott kapcsolatai is fontosak, ezért szükségesnek tartom legalább a kiemelt szerepű szabályok megemlítését. Az Unió rendkívül terjedelmes jogrendszerének egy jelentős részét kiteszik a kiskorúakra vonatkozó szabályozások, amelyek a tagállamok számára egyes esetekben *soft law*, más esetekben viszont ratifikálandó szabályokat írnak elő.¹⁶

Alapvető elveket találunk az Európai Unió Alapjogi Chartája „Egyenlőség” című fejezetében, amely úgy igyekszik egyensúlyozni, hogy megvalósítsa egyszerre a gyermekek jogait és kötelezettségét a rájuk vonatkozó eljárásokban. Ilyen alapelvek, hogy minden gyermeknek joga van a jóléthez szükséges védelemhez, a véleménynyilvánításhoz és ahhoz, hogy a korukhoz és érettségükhöz mérten figyelembe vegyék a véleményüket az őket érintő ügyekben. A Charta továbbá a hatóságok és magánintézmények prioritásává teszi a gyermekeket érintő tevékenységek során az ő érdekeik védelmét.¹⁷ Álláspontom szerint az Unió rendkívül modern követelményeket szab meg a tagállamok számára a gyermekekkel kapcsolatban amellet, hogy számtalan

¹³ Btk. 123-126. §

¹⁴ Btk. 120. §

¹⁵ Sós Inez: A javítóintézeti nevelés. Debreceni Jogi Műhely 2005/OTDK Különszám. <https://szakikkadatbazis.hu/doc/9010310> (2023. 11. 27.)

¹⁶ Osztorits András: EU-jog. ORAC Kiadó, Budapest 2021. 20-100. o.

¹⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája III. cím 24. cikk

gyermekvédelmi szervezetet működtet, illetve segíti ilyen szervezetek működését pénzügyi eszközök segítségével, amivel még jobban példát állít a tagállamok számára.

III.2. Bolgár szabályozás

A bolgár rendszer lényege, hogy a bolgár Büntető Törvénykönyv mellett – amely rendelkezik a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntetésekről – két jogszabályra, mint alapvető pillérekre épít, amelyek bizonyos tekintetben kiegészítik egymást, de ezzel egy jelentősen túlkomplikált és sok esetben a szükségleteknek megfelelni nem képes rendszert hoz létre. Az egyik a Kiskorúak és Fiatalkorúak Társadalomellenes Megnyilvánulásai Elleni küzdelemről szóló törvény, amely 1958-ban vált hatályossá, de azóta többször módosítottak. Ennek a jogszabálynak a célja, hogy szabályozza a fiatalkori bűnözés különböző formáinak megelőzésére és leküzdésére, valamint a fiatalkorú bűnözők normális fejlődésének és oktatásának biztosítására irányuló tevékenységeket.¹⁸

E célok elérése érdekében több minisztérium intézményrendszert működtet, kezdve a Minisztertanács Fiatalkorúak Bűnözés Elleni Központi Bizottságával és annak fiókjával – a regionális szinten működő Fiatalkorúak Bűnözés Elleni Helyi Bizottságokkal. A Fiatalkorúak Igazságszolgáltatási Politikájának 2011-ben elfogadott állami koncepciója szerint ez a törvény és a végrehajtási rendszerére kialakított törvény következetesen azt a tendenciát mutatja, hogy a gyermekeket felelősségre vonják magatartásukért anélkül, hogy figyelembe vennék e magatartás összetett eredetét és a társadalmi szerepvállalást, amely negatív intézményi gyakorlatot eredményez a gyermek fejlődése tekintetében. Következésképpen az egész rendszer meglehetősen elnyomó korrekciós intézkedéseket hajt végre.¹⁹

A másik jelentős jogszabály a Gyermekvédelmi törvény, amely szabályozza a gyermek jogait, a gyermekvédelem elveit és intézkedéseit, az állami és önkormányzati szervek interakcióját a gyermekvédelmi tevékenység végzése során, valamint nonprofit jogi személyek és természetes személyek részvételét az említett eljárásokban. E célok elérése érdekében 2001 óta működik az Állami Gyermekvédelmi Ügynökség, a Minisztertanács szakosított szerve, amely a gyermekvédelem területén az irányítást, koordinációt és felügyeletet látja el.²⁰

¹⁸ Dimitar *Germanov*: Some preventive measures of children's anti-social behavior: animus experience. Observatorio Internacional de Justicia Juvenil. 83. o. https://www.oijj.org/sites/default/files/documentos/visi_raksti_eng.pdf#page=83 (2023.11.27.)

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

III.3. Lengyel szabályozás

A lengyel rendszer – a bolgártól eltérően és a magyarhoz hasonlóan – egy jogszabály, az 1997. évi lengyel Büntető Törvénykönyv²¹ (továbbiakban: Lengyel Btk.) keretében rendezi a fiatakorúak kérdését. Az általános büntethetőségi korhatárt tizenhét éves korhoz köti, amikortól kezdve az elkövető felelőségre vonhatóvá válik.²² Emellett kivételt tesz, és a tizenöt éves kort betöltött személyek esetén is lehetővé teszi büntetőjogi felelőségük megállapítását bizonyos, különösen társadalomra veszélyes bűncselekmények elkövetése esetén, ha az eset körülményei, az elkövető mentális fejlettségi állapota, tulajdonságai, személyes helyzete ezt indokolja, és különösen akkor, ha a korábban alkalmazott nevelő vagy javító intézkedések hatástalannak bizonyultak.²³ Viszont ezekben az esetekben is kimondja a törvény, hogy a bűncselekményre kiszabható szabadságvesztés büntetési tétel maximumának kétharmada szabható ki és a bíróságnak saját belátása szerint indokolt esetben joga van még ezen kívül is a büntetés enyhítésre.²⁴ Emellett a tizenhét évet betöltött, de tizennyolc évet be nem töltött elkövetők esetében joga van a bíróságnak nevelő, terápiás vagy javító intézkedéseket kiszabni, ha az eset körülményei, az elkövető mentális fejlettsége, tulajdonságai, személyes helyzete ezt indokolja.²⁵

Ezen túl a törvény a fiatakorúak körét akként állapítja meg, hogy az a személy a fiatakorú, aki az elkövetés idején nem töltötte be a huszonegyedik életévét, illetve az elsőfokú tárgyalás idején a huszonnégy éves kort.²⁶ A törvény a bíróságok kötelességévé teszi, hogy a fiatakorúval szembeni büntetés kiszabásakor a bíróságnak mindenekelőtt az elkövető oktatására kell törekednie.²⁷ A szabályozást áttekintve véleményem szerint megállapítható, hogy a lengyel rendszer nagy hasonlóságot mutat a magyarral, aminek több oka is van, mint például a közös történelmi múlt és az Európai Unió jogharmonizációs tevékenysége is.

IV. Közel-keleti szabályozás

IV.1. Iráni szabályozás

Az iráni megközelítés jelentősen eltér a nyugati világban megszokott elvek alapján létrehozott jogszabályok megoldásaitól, hiszen Irán egy, a Közel-Kelet radikálisan konzervatív országai közül.

²¹ A lengyel Büntető Törvénykönyvet lásd: https://cjad.nottingham.ac.uk/documents/implementations/pdf/Penal_Code_revised_PDF_Poland_EN_1997_TB_050712.pdf?fbclid=IwAR0gl5l9V5oj_v0FXuf1rTj1-4TiB8JkOPHu5pvtstfhA5JltpPdxdotGM (2023. 12. 27.)

²² Lengyel Btk. 10. cikk § 1.

²³ Lengyel Btk. 10. cikk § 2.

²⁴ Lengyel Btk. 10. cikk § 3.

²⁵ Lengyel Btk. 10. cikk § 4.

²⁶ Lengyel Btk. 115. cikk § 10.

²⁷ Lengyel Btk. 54. cikk § 1.

Az Iszlám Büntető Törvénykönyv²⁸ (továbbiakban: Iszlám Btk.) 2013 májusában lépett hatályba, az 1991-es büntető törvénykönyv helyett. Az új törvénykönyv a halálbüntetésre, az életfogytiglani szabadságvesztésre és a testi fenyítésre vonatkozóan módosítja a törvényt, de ezeket a büntetés-végrehajtási formákat továbbra is fenntartja egyes bűncselekmények esetén.²⁹ Az iráni szabályozás megértéséhez először indokolt az iszlám kultúrában és jogban használatos néhány fogalom tisztázása.

A *Hadd* olyan bűncselekmények, amelyekért a Saría ír elő büntetést, ami az Isten által meghatározott erkölcsileg és morálisan helyes viselkedés szabályai. A *Qisas* olyan büntetés, amit az élet, a végtagok és a képességek elleni szándékos testi bűncselekményekért szabnak ki. A *Diya* pedig törvény által meghatározott pénzösszeg, amelyet az élet, a végtagok és a képességek ellen elkövetett szándékos bűncselekményekért fizetnek, ha a *Qisas* bármilyen okból nem alkalmazható.³⁰

Az iszlám Btk. értelmében az érettség kora kilenc holdév egy lány és tizenöt holdév egy fiú esetében.³¹ Körülbelül háromszázötvennégy nap egy holdév, így a büntetőjogi felelősség alsó korhatára fiúk esetében tizennégy év hat hónap, lányok esetében pedig nyolc év kilenc hónap. Ezen életkor alatt főszabályként egyetlen gyermek sem vonható büntetőjogi felelősségre.³² A nem beszámítható gyermekekre azonban „biztonsági és javító intézkedések” vonatkozhatnak.³³ Viszont az iszlám Btk. bizonyos esetekben továbbra is fenntartja a különböző módokon elkövetett kivégzés, testi fenyítés, csonkítás és tálió elv alkalmazásának büntetését, például *Hadd* és *Qisas* elkövetésekor. Ezen büntetések alkalmazásának lehetőségét megnyitja a fiatalkorúakkal szemben is, és attól teszi függővé, hogy értik-e az elkövetett bűncselekmény természetét vagy annak törvénytelenységét. Ha kétség merül fel azzal kapcsolatban, hogy elérték-e a teljes szellemi növekedést és érettséget, akkor az érettségüknek megfelelően a tizedik fejezetben megállapított büntetésekre lehet ítélni őket.³⁴ Ennek a kérdésnek az eldöntését a bíróság jogkörébe utalja a törvény azzal, hogy a bíróság Igazságügyi Orvostani vagy pedig egyéb szakértő véleményét kérheti az eljárás során.

Ennek ellenére főszabályként azokkal az elkövetőkel szemben, akik az elkövetés idején elérték a kilenc éves kort, a tizenötöt viszont nem, két intézkedést lehet alkalmazni. Első, hogy a fiatalkorút át kell adni szüleinek, gyámnak vagy pedig egyéb törvényes képviselőnek fenyítés és nevelés céljából, és amennyiben a bíróság indokoltnak látja, kötelezettségeket írhat elő számukra.

²⁸ Az Iszlám Büntető Törvénykönyvet lásd: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/islamic-penal-code.html/islamic_penal_code.pdf?fbclid=IwAR0AeG3OsCunXnjig7RKORBbyjCWZPyHuf2Imc750GsZ5CqHu_cLGedxeMNo (2023. 12. 27.)

²⁹ Inhuman Sentencing of Children in the Islamic Republic of Iran. Child Right International Network. https://archive.crin.org/sites/default/files/inhuman_sentencing_of_children_in_iran_2015.pdf (2023. 11. 27.)

³⁰ Iszlám Btk. 15-17. cikk

³¹ Iszlám Btk. 147. cikk

³² Iszlám Btk. 146. cikk

³³ Iszlám Btk. 148. cikk

³⁴ Iszlám Btk. 91. cikk

Ekkor a fiatalkorúval szemben meghatározott intézkedéseket kell végrehajtaniuk, mint megismertetni szociális munkással vagy más szakemberrel, oktatási vagy művelődési intézetbe beíratni oktatás vagy szakma elsajátítás céljából, orvosi felügyelet mellett függősérről való leszokás érdekében szükséges intézkedéseket megtenni, a káros szociális kapcsolatait megszüntetni, illetve bizonyos helyek látogatásától eltiltani. Ezekről a vállalt kötelezettségekről és az eredményekről tájékoztatniuk kell a bíróságot. A második, hogy amennyiben a fiatalkorú szülője, gyámja vagy egyéb törvényes képviselője cselekvőképtelenségére vagy elérhetetlenségére figyelemmel nem tudja kötelezettségeit megfelelő módon ellátni – ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy ez a fiatalkorú érdekében áll – más természetes- vagy jogi személynél helyezik el.³⁵

Az előzőekben bemutatott rendelkezések alapján véleményem szerint egyértelműen kitűnik az Iránban végbement jogi modernizáció hatása, de a kulturális és politikai nyomás miatt a klasszikus jogintézmények még továbbra is a jogrendszer részei és a gyakorlat vizsgálatából kitűnik, hogy nem is olyan ritkán kerülnek alkalmazásra.

IV.2. Török szabályozás

Törökország esetében is meghatározó szempontként említhető a hosszú múltra visszatekintő iszlám kultúra, amely, ha olyan módon nem is képes befolyásolni a török jogrendszert, mint az iránit, az emberek magatartását, döntéseit és ezen keresztül a mindennapjait meghatározza. Törökországban az Amerikai Egyesült Államok által folytatott kutatások alapján a körülbelül 83 millió fős lakosság 99% muzulmán vallásúnak vallja magát. Ennek ellenére a legmeghatározóbb esemény a Mustafa Kemal Atatürk által vezetett átfogó török modernizációs folyamat, amely széleskörben eredményezett politikai, szociális, jogi, oktatási, gazdasági és egészségügyi reformokat. A jogi reformok alapjait különböző Európából átvett kódexek jelentették, amelyek közül a legfontosabbak a svájci Polgári Törvénykönyv és az olasz Büntető Törvénykönyv, de meghatározó szerepe volt a világot látott török politikusok és jogászok általi részvételnek és más nyugati befolyást terjesztő elemeknek. A reformok eredménye az állami szekularizáció megvalósítása, az iszlám Saría jog és bíróságok megszüntetése, a szekularizált polgári jogi és büntetőjogi modern elveket tükröző kódexek megalkotása volt.³⁶

A török Büntető Törvénykönyv³⁷ (továbbiakban: Török Btk.) eredetileg a kiskorúak körét aszerint határozta meg, hogy a tizenkét évet be nem töltött személyek esetében kizárta a büntetőjogi felelősség megállapításának a lehetőségét, de fenntartotta a különböző biztonsági intézkedések

³⁵ Iszlám Btk. 88. cikk

³⁶ Kajtár István – Herger Csabáné: Egyetemes állam-és jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó, Pécs 2013. 190-196. o.

³⁷ A török Büntető Törvénykönyvet lásd: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)011-e&fbclid=IwAR3OdOhlGbUyTP3KgXn5U3dsLYq3bWU7ZEek9Ma9FbAzRg1oEDMvsWPQ070](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)011-e&fbclid=IwAR3OdOhlGbUyTP3KgXn5U3dsLYq3bWU7ZEek9Ma9FbAzRg1oEDMvsWPQ070) (2023. 12. 27.)

alkalmazását. 2005-ben történt későbbi módosítás hozta be, hogy a bűncselekmény elkövetése idején tizenkét évet betöltött, de tizenöt évet be nem töltött kiskorúak, amennyiben nem rendelkeznek a magatartásuk súlyának megértéséhez szükséges képességgel – hasonlóan a korábban említett rendelkezéshez – nem lehet megállapítani a büntetőjogi felelősségüket, csak biztonsági intézkedéseket alkalmazni. Ellenben abban az esetben, ha rendelkeznek ilyen belátási képességgel, akkor bizonyos súlyosan társadalomra veszélyes bűncselekmények esetén van lehetőség a felelősségmegállapításra. Ilyenkor a büntetés tartamának a felét lehet maximum kiszabni velük szemben.

Ugyanez a módosítás hozta be, hogy a tizenöt évet betöltött, de tizennyolc évet be nem töltött személyek esetén, meghatározott súlyosan társadalomra veszélyes bűncselekmények elkövetésekor a legmagasabb kiszabható büntetési tétel az eredeti büntetési tétel egyharmadával csökkentett értéke.³⁸ A gyakorlat szempontjából nem igazán jelentős, viszont jogelméleti szempontból megemlítendő, hogy a török Btk. egy kivételen kívül nem alkalmazza a fiatalkorúak kifejezést és helyette a kiskorúak kifejezéssel él.³⁹

Álláspontom szerint a török Btk. vizsgálata egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a Mustafa Kemal Atatürk által elindított modernizáció sikeres volt, mivel a török jog a nyugati világban már alapvetőnek vett értékeket sikeresen képes volt átültetni anélkül, hogy a több évszázados nemzeti kultúrájuk elvesztését okozta volna. A kérdések, amik megmaradtak Törökország esetében, hogy a végbement modernizáció eredményeit meddig tudják megtartani és esetlegesen azokat alapul véve még további jogfejlesztő tevékenységet végezni, valamint a jogalkalmazás hogyan tud megfelelni a jogalkotás által elé helyezett kivételesen nehéz megpróbáltatásnak.⁴⁰

V. Távol-keleti kínai szabályozás

Kínát egy több ezer éven át tartó, a világ többi részétől való izoláció jellemezte, amelynek a 19. században lett vége a technológiai modernizáció és a császári hatalom újra megszilárdítását maga elé kitűző vezető réteg által. Ennek az izolációnak az eredménye, hogy rendkívül sajátos társadalmi, jogi és gazdasági hagyományok és gondolkodás alakult ki, aminek az alapja, hogy a legmesszemenőig ellenzik a jogot és azt csak egy végső módszerként lehet alkalmazni. A legfőbb célnak a megbékélést tekintik, amire a jogtól eltérő módszereket sokkal alkalmasabbnak tartják. Ilyen például a nevelés, hiszen a gyermekeket kis koruktól kezdve arra nevelik, hogy a problémát ne másban, hanem magukban keressék, kutassák a köztes megoldásokat és álljanak készen a megbékélésre.

³⁸ Török Btk. 31. cikk

³⁹ Török Btk. 6. cikk

⁴⁰ Vö. 33. jegyzet

A konfliktusmegoldásuk elsődlegesen a konfuciusi tanokon alapszik, amire jellemző a „jogon kívülség”, és hogy több szinten működik, így először az emberiességi megoldásokat kell megkeresni, vagy ha ilyen nem lehetséges, akkor a közösség szokásaihoz kell visszanyúlni. Ennek hiányában az ésszerű megoldásra kell törekedni, és mindezek alkalmazhatatlansága esetén lehet csak a jog adta lehetőségekhez fordulni.⁴¹

Ez a rendszer nagy mértékben hasonlóságokat mutat a Magyarországon alternatív vitarendezési módszerként ismert, egyre nagyobb teret nyerő intézményhez. Ennek a fiatalokorúak esetében amiatt van lényeges szerepe, mert velük szemben is a szülők, nagycsalád vagy közösség fenytő és nevelő tevékenységének az elsőbbségét hirdetik a joggal szemben. De fontos kiemelni, hogy az újszerű társadalmi viszonyok megkövetelik a megfelelő jogi szabályozottságot, ami a korábbi tradíciók egyre inkább háttérbe szorulását okozza.

Így ezekben az esetekben a jelenleg hatályos jogszabály a Kínai Népköztársaság Büntető Törvénykönyve⁴² (továbbiakban Kínai Btk.) névvel ellátott büntetőjogi kódex, amit 1979. július 1-én fogadott el az ötödik országgyűlés a második ülésén. Ezt később a nyolcadik országgyűlés ötödik ülésén felülvizsgálta 1997. március 14-én. A törvény jelentős szerepet játszott a második világháború utáni kommunista forradalom által alkotott büntetőjog megszüntetésében és a jogállami keretek kialakításában. Erre azért volt lehetőség, mert a kaotikus hidegháborús időszak végén a Szovjetunió politikailag mérsékeltebbé válásával, majd végül pedig felbomlásával a kommunista államokban az addigi kényszer enyhült.⁴³

A törvény a török szabályozáshoz hasonlóan a kiskorú kifejezést alkalmazza, aminek a körét úgy határozza meg, hogy a büntetőjogi felelősségre vonást főszabályként a tizenhatodik életév betöltéséhez köti. A kínai kor számolása esetén viszont az újszülötteket megszületésükkor már egy évesnek tekintik, így a továbbiakban ennek a ténynek a figyelembevételével kell az életkorokat érteni (így ez valójában tizenöt éves kort jelent).

A törvény azon személyeknél, akik az elkövetéskor betöltötték a tizennégy éves kort, a tizenhat éves kort viszont nem, bizonyos súlyos bűncselekmények esetén megengedi a felelősség megállapítását. Azokkal a személyekkel szemben, akik a tizennégy éves kort betöltötték, a tizennyolc éves kort azonban nem, enyhébb büntetés kiszabását írja elő. Ha valakit azért nem büntetnek meg, mert még nem töltötte be tizenhatodik életévét akkor, a bíróságnak a családfőt vagy gyámját kell felszólítani fegyelmezésre. Szükség esetén állami rehabilitációs intézkedést lehet

⁴¹ *Sashalmi* Judit: Alternatív vitarendezési módok a főbb keleti jogi kultúrákban. JURA 2019/2. sz. 167-170. o.

⁴² Elérhető: <https://www.lawinfochina.com/display.aspx?id=34470&lib=law> (2023. 12. 27.)

⁴³ Shizhou *Wang*: On Development of Criminal Law in the People's Republic of China. Law and Politics in Africa, Asia and Latin America 2010/3. sz. 292. o.

alkalmazni.⁴⁴ Ebből a konkrét szabályozásból is látszik a korábban már kihangsúlyozott környezet szerepe a gyermekek nevelésében.

A szabályozás a nyugaton megjelenő példáktól még annyiban tér el, hogy a büntetőjogi felelősségre vonást, illetve a büntetések alkalmazását lényegesen alacsonyabb életkorhoz köti, mint a megszokott tizennyolc éves kor. Úgy gondolom ennek több oka is van, de ezek közül talán a legmeghatározóbb a Kínai Népköztársaság politikai vezetésének nyugathoz képest szokatlanul magas szigora, és a nép ellenőrzésére és irányítására való törekvése.

A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket az alábbi táblázatban összegeztem:

Ország	Fiatalkor	Enyhítés alá eső életkor
Magyarország	tizennégy éves kort betöltött	tizenkettő évet betöltött, de tizennégy évet be nem töltött személyek csak meghatározott bűncselekmények esetén büntethetőek
		tizennégy évet betöltött, de tizennyolc évet be nem töltött személyek esetén enyhébb büntetések alkalmazandóak és van lehetőség javítóintézeti nevelésre
Lengyelország	huszonegy éves kort be nem töltött	tizenöt évet betöltött, de tizenhét évet be nem töltött személyek csak meghatározott bűncselekmények esetén büntethetőek
		tizenhét évet betöltött, de tizennyolc évet be nem töltött személy esetében a bíróságnak joga van nevelő, terápiás vagy javító intézkedést kiszabni
Irán	fiúk esetében: tizenöt holdéves kort betöltött	kilenc holdévet betöltött, de tizenöt holdévet be nem töltött személyek esetében két intézkedést lehet alkalmazni
	lányok esetében: kilenc holdéves kort betöltött	

⁴⁴ Kínai Btk. 17. cikk

Törökország	tizenkét éves kort betöltött	tizenkét évet betöltött, de tizenöt évet be nem töltött személyek csak meghatározott bűncselekmények esetén büntethetők
Kína	tizenöt éves kort be nem töltött	tizenhárom évet betöltött, de tizenöt évet be nem töltött személyek csak meghatározott bűncselekmények esetén büntethetők
		tizenhárom évet betöltött, de tizenhét évet be nem töltött személyek esetén enyhébb büntetések alkalmazandók

1. táblázat: A korhatárok összehasonlítása

VI. Összegzés

Meglátásom szerint a több különböző kultúrájú és elhelyezkedésű ország büntetőjogi szabályozásának vizsgálata után megállapítható, hogy minden állam, amelyik egy modern büntetőjogi kódex megalkotására törekszik, köteles a társadalom koruknál vagy érettségüknel fogva veszélyeztetettebb csoportjaira privilegizált regulák megalkotására. Ezen csoportokat többféleképpen is ki lehet jelölni, emiatt pedig, hogy konkrétan fiatakorúakra vagy gyermekkorúakra vonatkozó rendelkezésnek tituláljuk őket, a gyakorlat szempontjából csekély jelentősége van.

Ezen módszerek közül a leggyakoribbak a következők: (1) amikor egy abszolút életkort határoznak meg és afölött lehetséges a büntetőjogi felelősség megállapítása, (2) amikor egy életkort és ahhoz egy feltételt határoznak meg – mint azt például a muzulmán országok esetében láthattuk a megfelelő érettség követelménye – (3) végül, amikor teljesen a szellemi fejlettséghez kötik, aminek a megállapítását a bíróságok és velük együttműködő más szervek feladatává teszik. Mindegyik technikának megvan a maga előnye és hátránya. Álláspontom szerint így az abszolút életkor használata – ha konzisztens joggyakorlathoz is vezetne – igazságtalan és méltánytalan lenne. De az ezzel szemben álló tisztán a fejlettséghez kötöttség, ami talán a legméltányosabb gyakorlatot is eredményezné, túlságosan nagy terhet róna az igazságszolgáltatás szerveinek személyi állományára és költségvetésére. Az említett utolsó köztes megoldás pedig pont emiatt a köztessége miatt, amennyire megvalósítja az előzőek előnyeit, annyira azok hátrányait is.

Véleményem szerint a legjobb megoldás több technika párhuzamos használata és ezek egymáshoz fűződő viszonyának időközönként történő újragondolása. A kutatásom elején említett

hatások miatt a bűnelkövetők és erre hajlamosak köre, illetve a bűncselekmények jellege és veszélyessége rohamos sebességgel változik, erre pedig nem tudnak egyedül az igazságszolgáltató hatalom jogalkalmazói választ adni a jogbiztonság elveinek megtartása mellett. Így azt gondolom, habár a magyar Btk. sok szempontból megfelel a „jó” büntetőjogi kódex ismérveinek, a jövőre nézve a fiatalkorúak vonatkozásában kiemelten fontos szerepe van az Országgyűlésnek, mint legfőbb jogalkotó-, illetve a Kúria, mint jogalkalmazó és jogharmonizációt megvalósító szerveknek, hogy a társadalom gyors változásaira képesek legyenek időben reagálni.